

NOVICA

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v sredo 18. oktobra 1854.

List 83.

Razstava v Parizu.

Kakor leta 1851 v Londonu na Angleškem bo prihodnje leto 1855 v Parizu na Francoskem razstava obertnijskega in kmetijskega blaga. Danasnji „oglasnik“ popisuje natanko, kdaj se bo začela in kako dolgo bo terpela, in ker je v tem razglasu naša kupčijska zbornica določno razložila dobičke, ki bi utegnili tudi za naše fabrikante, obertnike, kmetovavce in rokodelce izvirati iz te razstave, bomo v sledečem naznanili: katero blago je takošno, da se more v razstavo poslati, katero pa ne, da bo vsakdo vedil, ali smé s svojo robo po svetu ali ne.

Za razstavo pripravno je vse, kar je čisto novo ali se na novo vižo izdeluje, — kar je posebno lepo v robi ali v unanjih oblikah, — kar je posebno dobro, ali se po posebno nizki ceni prodaja, in če je blago tako, da se ga posebno veliko vsako leto spečá in prodá, ali tako, da bi utegnilo v prihodnjih časih posebno obrajtano biti. Nobeno blago tedaj, od siroverobe noter do izdelane stvari, — od priprostega orodja, od navadnih izdelkov, ki se vsaki dan na somnji vidijo, noter do naj bolj umetne mašine in do naj bolj od gospode potrebovanega blaga, ni izvzeto iz te razstave. Vse bo našlo mesto v razstavi, ako ima le kakošno važnost v tem, da je kaj posebnega novega, ali če tudi ne novega, da je le lepo in dobro v robi, ali če je tudi borno blago, da je terdno ali pa po ceni in tako, da se ga v kupčii veliko spečá.

Dvojih ali več tacih izdelkov, ki so si zlo podobni, naj se pa nikar ne pošilja več, kakor je ravno treba, da se dobro vidijo, posebno če so taki izdelki velike stvari. Če se pa pošljejo od kterelega blaga le izgledi (muštri) ali poskušnje, morajo ti tolikšni biti, da se bo njih lastnost natanko presoditi zamogla. Če kdo od kakšnega blaga ne pošlje celega kosa, naj na oba konca pečat pritisne, ker se v razstavo nič na mero ne jemlje. Le kar kdo sam v svoji fabriki ali delavnišnici izdelá, naj se pošlje; če kupec pošlje kakošno blago, pa ni fabrika naznamovana, ki ga je izdelala, se ne bo porajtalo.

Na nobeno vižo pa se ne bojo jemale v razstavo žive živali ali rastline, tudi rastlinske ali živalske frišne stvari ne, ki so gnjilini podveržene: tudi take reči ne, ki poknejo in se raznesó in so tedaj nevarne, in vsi taki izdelki ne, ki so tolikšni, da presežejo namen razstave.

Vinski cveti, olja in izlečki, kisline in razjedljive solí in take stvari, ki se lahko unamejo, se bojo pa le jemale, ako so v terdnih posodah popolnoma varni. Lastniki tacih stvari se bojo sicer še vsemu temu podvreči mogli, kar bo v teh zadevah predpisano.

Kako naj se blago pošilja, kakor vse drugo, kar je o tem vediti potreba, se zvé pri kupčijskih in obertnijskih zbornicah vsake dežele; njim je naročeno, vse potrebne izvedenja vsakemu dati, ki misli se vdeležiti te razstave.

Res koristno bi bilo, ako bi se tudi iz slovenskih dežel vse tako blago — naj je obertnijsko ali kmetijsko — v Pariz na ogled poslalo, od kterelega se pri nas veliko izdelá ali pridela, in je, z eno besedo, takošno, da smémo upati, da bi se ž njim kupčija v nove kraje odperla. Stroški pošiljanja ne bojo veliki, ker bo po železnicah šlo vse zastonj.

Gospodarske novice.

(*Spet en nov pomoček zoper tertno bolezen*). Goriška kmetijska družba je te dni pisala krajnski, da je v nekem nogradu polovico pridelka na to vižo gnjilobe obvarovano bilo, da so grojzde večkrat pomakali v mazilo, ki je bilo napravljeno iz ila in kravjeka v vodi raztopljenega. Lani je svetoval gosp. Vincenci konte Michieli iz Campolonga to namako, ki jo je letos grajšinski oskerbnik gosp. Jož. Dörfel v Radiznolu v austrijski Furlanii na brajdnih tertah skusil in poterdil.

(*Ol ali pivo iz koruze*). V dunajskih novicah smo brali te dni sledeče oznanilo olarijam: Koruza je zdej, ko sta hmelj in ječmen tako draga, edin pomoček, da olarije kaj dobička donasajo. Neka olarija, ki je znana zavolj dobrega „Lagerbiera“, kuha koruzen ol že dve leti s prav dobrim vspehom; pri vsaki kuhi od 100 veder si prihrani 40 fl. Kdor hoče od tega kaj več zvediti, naj frankirane pisma pod nadpisom: „H. J. in Kukuruzbier-Angelegenheiten“ pošlje na Expedition der Presse na Dunaj.

(*Zboljšanje poljá po žagancah*). Z žagancami ali piljevinami je neki gospodar na Českem (po naznanilu „Centralblatt“ česke gosp. družbe) zlo zanemarjeno ilovnato zemljišče tako očitno zboljšal, da jih ne more prehvaliti. V tem popisu pravi, da je prevzel polje v silo slabem stanu, in ker ni imel dnarja, se ni mogel na kakšno drago vižo podstopiti poprave svojega novega posestva. Žaganja pa je bilo v tistem kraji veliko in dober kup. Kaj stori? Kupi si več voz žaganja in začne ž njim tokole:

Napravi velik kup in le spodnjo plast (lego) žaganc suho pusti; vsako drugo plast, ki jo je na kup nametati dal, je z vodo namočil in terdo z nogami potlačiti dal; celi kup krog in krog je zadelal z rušnjo. Potem je spodej podkuril na tisti strani, kjer je veter pihal, kakor se navadno kope žgó.

Na to vižo je zgorelo nekaj žaganja v pepel, večidel pa v oglje; cela kopa se je potem lahko podreti dala. (Konec sledi.)

NOVIČE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v saboto 21. oktobra 1854.

List 84.

Nasadba hitro rastečega gojzdnega drevja.

5. Javor.

Javora je več plemen. Pri nas znani so posebno: 1. navadni javor, 2. šiljati javor (Spitz-Ahorn) in 3. klen (Feldahorn, Massholder), kteremu tudi klenič ali konič pravijo.

Te javorove plemena rastejo po naših gojzdi; mnogo drugih ptujih je o novejši dōbi pa tudi vpe-ljanih bilo v javne gaje in verte bogatinov.

Javor je lepo veličansko drevō, raste na-glo, in koristi nam z lesom, cvetjem in list-jem svojim; zasluži tedaj, da bi ga povsod in ve-liko sadili.

Navadni javor ljubi zemljo, kjer je bernji pri-mešan pesek in prod; tudi nekako globoke in vlažne morajo biti tla. Seme javorovo dozori mesca ok-tobra. Na en oral potrebuje se ga 40 funtov. Se-jati ga je treba v brazdice, ktere so čevelj saksebi, četert ali pol palca globoko, kmalu ko je bil nabran.

Ko so sadike eno ali dve leti dorastle, se presade na prekopani svet en čevelj narazen; ogoni pa naj se plevēla pridno čistijo. V 4 do 5 let so drevesca že 5 do 6 čevljev visoke.

Posebno bi bilo želeti, da bi tako imenovani cukreni javor (Zucker-Ahorn) pri nas bolj po-znan in obrajtan bil, in da bi ga obilno sadili. Mi moramo sploh veliko več na nasadbo bolj korist-nega drevja misliti in za naše potomke, ki se vedno bolj množijo, skerbeti.

Cukreni javor je v Ameriki domā; nasadili so ga pa tudi že po Europi, kjer se je zemlje in podnebja dobro navadil. On raste brez obdelovanja, kakor breza, in daje, kakor ta, mesca sušca ve-liko predobrega cukrenega soka. V Ameriki, pa tudi po nemških in austrijskih deželah, na-pravljajo iz takega soka cukrer, kar ni ravno težko in kar bi se morebiti tudi pri nas vpeljati dalo. En sam človek zamore s pripomočjo nekterih otrok v štirih tednih, ko sok teče, 1500 funtov cukra napraviti.

„Kaj pa še?“ bo morebiti kak neveren Tomaž zagodernjal. „Kako če prosti kmetovavec cukrer delati? kje toliko takega drevja dobiti?“

Res je, prijatelj moj! cukrenih javorov pri nas gotovo še ni nasajenih — torej sadimo jih mi! Naši otroci bojo odrasli in se marsikaj koristnega naučili, česar mi stareji ne znamo, in bodo marsi-kaj novega počenjali, česar se nam še sanjalo ni. Tudi napravljanje jarovega sladkorja v naši domo-vini morebiti ne bo nemogoče, s kterim bi se uteg-nilo veliko dnarja prihraniti, kteri zdaj v ptuje de-žeze grē. Pa tudi brez cukra nam bojo vnuki naši veseli in hvaležni, da smo za nje skerbeli in za nje mnogo koristnega drevja bili nasadili. Pro-sim le to pomisliti: ako bi nam bili naši predniki toliko murb zapustili, kakor jih bomo mi svojim naslednikom, koliko svile (žide) bi mi zdaj pride-lovali!

J. Š.

Gospodarske novice.

Zboljšanje poljā po žagancah. (Konec.)

S temi v oglje in pepel spremenjenimi ža-gancami je potresel en kos njive za dva persta na debelo in v jeseni plitvo podoral. In kaj je opravil?

1. Že spomladi, ko je njivo spet izoral, se na tistih krajih ni zemlja v tako debelih kepah vkup držala, kakor pred, ampak je veliko bolj zdro-bljena bila.

2. Ječmen in krompir, vsajena na ta prostor, sta za več dni poprej kalila kakor na drugem zemljišu, ki ni bilo tako obdelano.

3. Mokrota ni škodovala na tem prostoru nič; vse je hitreje rastlo in krompir je za en teden pred cvetel.

4. Ječmen je zavoljo velike moče na družih njivah podel in rumen postal, na ti pa ne.

5. Že iz začetka velicega serpana je začer-nelo perje krompirjevo v vsi ti okolici tako, da je prve dni kimovca že popolnoma suho bilo, le na ti njivi je ostalo lepo zeleno.

6. Ječmen je bil lep v zernu in krompir dober po okusu.

Očiten, da sem zamogel z roko zagrabiti ga, je bil tedaj razloček med drugimi njivami in pa to, in vse to je storilo žagančino oglje, ki je debelo zemljo zrahljalo, po svoji černej barvi tudi bolj razgrēlo in zavolj rahlote svoje tudi veliko veliko moče na-se potegnilo.

Naj bi kmetovavci, ki imajo debelo ilov-nato zemljo, in če lahko po ceni žaganja dobē, skusili, kar sem jez skusil; gotovo mi bodo hvaležni.

(Kako ogenj pogasiti, kadar iz dimnika go-reti začne.) Prav lahko in gotovo se to takole stori: Kakor hitro v dimniku (ravfenku) goreti začne, naj se berž berž derva, ki na ognjišu gorē, pogasijo in potem naj se na-nje, pa povsod na enako mero, kake 3 ali 4 perša v prah stolčenega žvepla potrese; v tem naj se mesteje dimnika zapró, da se kake vrata, kakšen ploh ali kaj dru-zega pripravnega in dosti velicega pred-nje po-stavi, ali pa tudi kak moker pērt zgorej in na stra-nih luknje terdno pritisne. Človek pa mora berž potem to mesto zapustiti, da ga žvepleni puh ne zaduši. Ker žveplo rado gori, se berž vname in v tem, ko gori, povžije ves kislic iz zraka (ljufta), tako čisto, da plamen v dimniku mahoma vgasne. Naj še tako strašno gori, berž je ognja konec, za-kaj, kjer v zraku ni tiste stvari, ki jo „zrak živ-ljenja“ ali „kislic“ imenujemo, tudi ni moč, da bi luč gorela ali da bi človek živel. Ker se tedaj dajo velike nesreče na to vižo lahko odverniti, bi bilo pač dobro in potrebno, da bi vsak gospodar imel kaka 2 funta v prah stolčenega žvepla zmi-raj pripravljena, da ima o nesreči gotovo pomoč koj pri rokah. — V Parizu je bilo gosp. Darcet-u naročeno, naj poskusi ta pomoček, in res ga je

skusil v dimniku, ki že dolgo časa ni bil ostergan — v poslopji cesarske dнарne kovnice. Dal je butar suhega lesa v dimnik vtakniti, in potem je te butare zažgal. Tisti hip, ko so se saje unele in je plamen za seženj visoko švignil iz dimnika, je potresel žveplo po ognjišu, je zaperl mesteje popolnoma z nekimi starimi vratami in berž je ugasnil ogenj. Trikrat je ponavljal to skušnjo, in vselej je ogenj berž pogasil. Da se pa ohladi saje, ki so se vnele, se ne sme zapora od dimnika prehitro preč djati.

(*Da vrabci ne hodijo grojzdja zobat.*) Znano je, kako radi vrabci zahajajo na grojzdje na braj-dah, in kako zoperno je, če je vsaka jagoda opikana. „Ker tih nadležnežev zraven hiš ni varno streljati“ — pripoveduje neki vinorejec iz Langenloisa blizo Dunaja — „sem bil vesel zvediti nedolžen pomoček, ki mi ga je zveden vertnar nasvetoval; priporočal mi je namreč česna obesiti zraven tert; česnov duh prežene žival. Povem, kakor sem zvedel; pomoč je lahka, če je le tudi tako gotova, kakor mi je vertnar pravil. Naj se poskusi, in skušnje po tem naznanijo“.

(*Laška ali papeževa repica dobra klaja za konje*). Oskerbnik velicega kmetijstva Nathusi na Nemškem je pretečeno zimo, ker je ovës predrag bil, poskusil namesto ovsa laško repico (Topinambour) konjem klasti; zraven 10 funtov sená jim je pokladal na dan po 20 funtov te repice, ktero so konji prav radi jeli in se prav dobro redili; dajal jim je jo pa celo, ne zrezane in zdrobljene, ni je mešal z rezanco. Boljši je — pravi — celo dajati, da jo živina prepožrešno ne je in se je nagloma preveč ne nabaše, ker jo sicer lahko napenja in kolje. Vesel sem bil — sklene omenjeni mož — da sem zvedil, da laška repica je tudi dobra klaja za konje.

Starodomače slovstvo.

Zois pa Vodnik.

(Konec.)

Zoisovo pismo se dalje takole glasi:

Prijasno Vas prosimo, da po tih nasvetih pomnožite in popravite nam v presodbo poslano rokopise; saj je to le malo. Potem bomo dali rokopis berž natisniti. Bukvar Korn ga že željno pričakuje in še več družih sostavkov za veliko pratiko. Za načelni list bo dal poseben obrazek (vinjeto) rezati, in naj manj tisuč iztisov pratike napraviti. Hvalevredna je dalje Vaša misel, da namest neslanih uganjk želite vsacemu mescu, majhno pošteno pesmico pridjati. To je prav!

Ker smo si o tem popolnoma edinih misel, da prešetarimo do dobrega vsako stvar, preden jo pošljemo na svetlo, da ne pride nič nezrelega na dan, Vam podam tu še nekatere opazke k sledeči pesmici, ki ste jo namenili za pratiko.

Krajnc! tvoja dežela je zdrava,
Nje lega teb' k pridu ta prava,
Lepa je trupla tvojiga rast,
K vsakimu delu s' terden ko hrast.

Na štilu je glava vsajena,
Lastnost mu ne manka obena,
Pojle, kupčija, gojzdi, goré,
Nogradi, rude tebe redé.

Vse tebi natura ponudi.

Od nje se prejemati ne mudi!

Leniga čaka stergan rokal,
Palca beraška, prazen bokal.

Dovolite mi to pesmico pretresti od verste do verste.
„Krajnc! tvoja dežela je zdrava“ — ta verstica je izverstna na vsako stran.

„Nje lega teb' k pridu ta prava“ — to je terdo v slovkah in terdo v besedah, in verh tega je še težko razumljivo.

„Lepa je trupla tvojiga rast“ — beseda „truplo“ je tu nekako spodtikljiva; ne sme ostati. Misel pa je lepa in resnična, ker se Gorenci po pravici ponašajo, da so lepe postave in pravi korenjaki, posebno pa za tega voljo, da niso brahorci (krofasti).

„K vsakimu delu s' terden ko hrast“ — ta primera manj naznanja kakor pohvala v poprejšni verstici in ji še bolj značajnosti (karakteristike) manjka; sicer pa se „lepa rast“ tudi nič prav ne veže s „terden ko hrast“.

„Na štilu je glava vsajena“ — „lastnost mu ne manka obena“ — obojno to ni določno, je nerazumljivo, v pesmah pa se ne sme nič ugibavati. Morebiti da tudi jez in Linhart ne razumeva pomena teh verstic.

„Pojle, kupčija, gojzdi, goré, — nogradi, rude tebe redé“ — to sto dve prelepe verstici, in kako resnične! Le to bi Vam svetovali, da „gojzdi“ postavite doli, „rude“ pa denete gori.

„Vse tebi natura ponudi“ — „od nje se prejemati ne mudi“ — je krasna verstica! le to, da pravite „ne mudi“ (zögere nicht) ni popolnoma resnično gledé na Gorence; bolje v tem oziru bi utegnulo biti „ne zamudi“ (versäume nicht).

„Leniga čaka stergan rokal, palca beraška, prazen bokal“, — te male besedice imajo prečudno moč v sebi in bojo morebiti več zdale, ko sto ogovorov in sto tisuč družih pesem. To so besede v pravem narodnem duhu in kakor jih narod rad bere. Take verstice ostanejo večne!

Ker bo po tem takem le 5 verstic popraviti potreba, da bo pesmica popolnoma, se nadjamo, da ne bote opustili jih prenarediti. Če bote vaim drugim pesmicam toliko izvirnost, toliko dobrovoljnost in resnico vdahnili kot ti, in če bote poterpežljivost imeli z nami pretresovavci, bote med krajnskimi pesniki prvi, ali prav za prav réci, saj ste že! *)

Napis na Vašo novo cerkev je popolnoma dober in prav po pravih starinskih vodilih. Da bi mi mili Bog to veselje dodelil, da bi še kadaj sam zamogel pri Vas ta napis brati! Al — moji časi so že dotekli! —

Iz celega serca vedno Vaš odkritoserčni prijatelj
Žiga Zois.

Ozir po svetu.

Kako si mnogoverstni narodi po svetu svoj život lišpajo.

Naj lepši lišp po naših zapopadkih je znažnost. Ali taka ni po vsem svetu. Je še na milijone ljudi, ki se vse svoje žive dni ne enkrat ne umijejo, da bi si z vodo odpravili nesnago života. Vsi prebivavci naj merzliših dežel, kakor Eskimosi, Grenlandci, Lapi, Samojudi, Tungusi itd. se bojé vode, da bi se ne premrazili, in so leto za letom zaviti v kožuhovino in v svojo

*) Kako marljivo je Vodnik porajtal vsako Zoisovo opazko, nam priča „velika pratika za lejtú 1795“, v kateri nahajamo to pesmico že takole popravljeno in natisnjeno:

Krajnc! tvoja dežela je zdrava,
Za pridne nje lega ta prava,
Pojle, kupčija, rude, goré,
Nogradi, gojzdi tebe redé.

Imaš za vuk zbrisano glavo,
Prov čedno in terdno postavo,
Sreča te iše, vum ti je dan,
Najdel jo boš, če nisi zaspan!

Vse tebi natura ponudi,
Le vzeti od nje ne zamudi;
Leniga čaka stergan rokal,
Palca beraška, prazen bokal!